

Governance of Good Faith as a Jurisprudential and Moral Principle on Commercial Credit Insurance Contracts

Diba Jafari ¹

1. Ph.D. Student, Department of Private law, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

DOI: 10.22034/NRR.2021.46183.1079

URI: https://nrr.tabrizu.ac.ir/article_13566.html

Corresponding Author:
Diba Jafari

Email:
dibajafari1@gmail.com

Received: 2022/01/03
Accepted: 2022/04/12
Available: 2022/05/02

Open Access

Keywords:

Credit Insurance,
Disclosure of Information,
Jurisprudence, Principle of
Good Faith.

ABSTRACT

Good Faith as a principle that can be deduced from religious and jurisprudential texts, through time, has been converted to a legal rule and eventually benefits from the legal sanctions. The legal feature of this principle draws the sequence of non-observance from the afterlife sequence to the present world and affects legal acts and events. Although this principle has overshadowed all contracts, just in insurance contracts the utmost good faith is needed. The principle of good faith is doubly important in credit insurance because of the continuous relationship between the insurer and the insured due to the special features of this type of insurance and the commitment of the insurer to disclose at all stages of the contract. In other words, the Commercial fate of the insured and the insurer in this contract is so intertwined that pushes them to the border of business partners. The present article is a descriptive-analytical review of the principle of good faith in the credit insurance contract from each parties' side.

فصلنامه دین پژوهی و کارآمدی

حکومت حُسن نیت به عنوان اصلی فقهی و اخلاقی بر قراردادهای بیمه اعتبار تجاری

دیباجعفری^۱

۱. دانشجوی دکتری، گروه حقوق خصوصی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

DOI: 10.22034/NRR.2021.46183.1079

URI: https://nrr.tabrizu.ac.ir/article_13566.html

چکیده

نویسنده مسئول:

دیباجعفری

ایمیل:

dibajafari1@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۱/۲۳

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۲/۱۲

دسترسی آزاد

کلیدواژه‌ها:

اصل حسن نیت، افشای

اطلاعات، بیمه اعتبار، فقه.

حُسن نیت به عنوان اصلی که از متون دینی و فقهی قابل برداشت است، علاوه بر جنبه اخلاقی و دینی، به مرور زمان جامه حقوقی بر تن نموده و به تبع از ضمانت اجرای حقوقی نیز بهره‌مند می‌گردد. وجود جنبه حقوقی در این اصل، پیامد عدم رعایت آن را از مجازات اخروی به دنیای کنونی کشیده و اعمال و وقایع حقوقی را متأثر می‌سازد. این اصل بر تمامی قراردادها سایه افکنده است، لکن تنها در قراردادهای بیمه به لزوم وجود نهایت حسن نیت اشاره شده است. در بیمه‌های اعتبار، به دلیل ارتباط مستمر میان بیمه‌گذار و بیمه‌گر به جهت ویژگی‌های خاص این نوع بیمه و تعهد به افشای اطلاعات بیمه‌گذار در تمامی مراحل عقد، اصل حسن نیت اهمیت دو چندان می‌یابد، چه اینکه سرنوشت بیمه‌گذار و بیمه‌گر در این قرارداد آنچنان به هم ممزوج شده است که آنها را تا مرز شرکای تجاری پیش می‌برد. مقاله پیش رو، بررسی توصیفی-تحلیلی جلوه‌های حسن نیت در قرارداد بیمه اعتبار از جانب هر یک از طرفین می‌باشد.

بیان مسأله

حسن نیت به عنوان مفهومی اخلاقی که در حقوق نهادینه شده است (قاسمی حامد، ۱۳۹۶: ۱۰۶) منعکس کننده انتظار هر یک از طرفین قرارداد از طرف مقابل است که تعهدات ناشی از قرارداد خویش را به درستی و منصفانه و به شیوه‌ای که در دنیای تجارت متعارف است به انجام رساند (پاور، ۱۹۹۹: ۱۳۳). صرف نظر از آنکه ارزش‌های اخلاقی را با چه مبنایی توجیه نماییم و آنها را غایت‌گرا بدانیم و یا وظیفه‌گرا (سربخشی، ۱۳۹۹: ۸۷) حسن نیت، به عنوان ارزشی اخلاقی شناخته شده است.

آنچه اخلاق و دین را از حقوق متمایز می‌گرداند، ضمانت اجرای نقض قواعد اخلاقی و دینی است (موسوی و سربخشی، ۱۳۹۹: ۱۲۹) به عبارتی اگرچه الزامات فقهی، قانونی و اخلاقی ممکن است نظیر هم باشد، اما توالی آنها در صورت نقض، متفاوت است.

نکته شایان توجه اینکه امروزه حسن نیت به مثابه صداقت در رفتار و اهداف (میشل، ۲۰۰۶: ۲۳۰۴) از امری وجدانی و اخلاقی، پا فراتر نهاده و به جهت توافق بشریت بر آن و نظر بر اینکه رعایت آن منفعت همگان را محقق خواهد نمود (باریکلو و خزائی، ۱۳۹۰: ۵۵) از پشتوانه حقوقی برخوردار گردیده و خود محکی بر صحت اعمال حقوقی تلقی می‌شود. این اصل با مبنای مستحکم اخلاقی، عقلانی و فقهی، ریشه در نظم عمومی دارد (دیلمی، ۱۳۹۷: ۱۱۵). علی‌الخصوص در جامعه اسلامی که مسائل قانونی، اقتصادی و مالی با اخلاق و فقه اسلامی منطبق گردیده است (محمدی و جعفرزاده، ۱۳۹۹: ۱۱۷) و حسب شرع مقدس اسلام، رعایت اصل حسن نیت در تمامی مراحل قراردادها اعم از مذاکرات پیش قراردادی، انعقاد، اجرا و تفسیر قراردادی امری مطلوب و پسندیده است (سیمایی صراف، ۱۳۹۳: ۷۵).

قراردادهای بیمه از معدود قراردادهایی است که حد اعلاای حسن نیت در آن لازم دانسته شده است (انصاری و دهنوی، ۱۳۹۱: ۲۲). در بسیاری از موارد دسترسی به اطلاعات بیمه‌گذار، به جز از طریق شخص وی برای بیمه‌گر مقدور نیست، به عنوان مثال در قراردادهای بیمه عمر و یا تکمیلی درمان، چه بسا تنها فردی که از میزان سلامتی خویش به درستی مطلع باشد، خود بیمه‌گذار است. همچنین ممکن است امکان دسترسی به اطلاعات برای بیمه‌گر وجود داشته باشد، لکن مراتب تنها با صرف هزینه‌های گزاف امکان پذیر گردد که با توجه به تعداد قراردادهای شرکتهای بیمه، اساساً کشف اطلاعات توسط شرکت بیمه با توجه به مخارج، وقت و نیروی انسانی مورد نیاز، نه میسر و نه معقول است. بر این مبنا شرکت‌های بیمه ناگزیر از اعتماد به اطلاعات افشا شده توسط بیمه‌گذار هستند. به همین جهت است که قید حسن نیت به حد اعلاای آن در قراردادهای بیمه الزام گردیده است.

1. Power
2. Mitchell

قرارداد بیمه اعتبار، چه بسا بیش از سایر انواع بیمه ریشه در اعتماد طرفین دارد (ژو، ۲۰۱۳: ۵۶) چه اینکه اتکای بیمه‌گر در بسیاری از موارد تنها بر اطلاعات واصله از جانب بیمه‌گذار است و با توجه به جنبه بازرگانی قراردادها و تعدد مشتریان فروشنده، امکان رصد تمامی آنها برای بیمه‌گر وجود ندارد.

مقالات عدیده‌ای پیرامون حسن نیت در قراردادها نگاشته شده است. لکن کاربرد و جایگاه عملی آن در بیمه اعتبار به عنوان یکی از مهمترین اقسام بیمه‌های بازرگانی تاکنون مورد بررسی مستقلی قرار نگرفته است. تطبیق مباحث فقهی با مسائل روز و آزمون نهادهای فقهی در بستر قراردادهای جدید، گامی مهم در راستای روزآمد و پویانده نمودن فقه می‌باشد. بر این مبنا ابتدا مفهوم حسن نیت مورد بررسی واقع خواهد شد و سپس آنچه به عنوان بیمه اعتبار تجاری مطمح نظر است، شرح می‌گردد. در نهایت جلوه‌های حسن نیت در این قرارداد هم از جانب بیمه‌گر و هم بیمه‌گذار و نهایتاً تبعات آن به بحث گذارده خواهد شد.

۱. حسن نیت، قاعده‌ای فقهی و اخلاقی با جامه‌ای حقوقی بر تن

حسن نیت به مثابه اصل متعالی اخلاقی و وجدانی همواره مورد تأکید ادیان بوده است (باریکلو و خزائی، ۱۳۹۰: ۵۴). این اصل از اخلاق نشأت می‌گیرد و هدف آن رواج فضیلت و امحا رذیلت در جوامع است (کاتوزیان و عباس زاده، ۱۳۹۲: ۱۶۹). هدف و گستره حقوق و اخلاق، اگر چه اشتراکاتی با هم دارد، لکن تفاوت‌های جدی نیز در این میان به چشم می‌خورد (غلامی، ۱۳۹۰: ۲۹). یکی سامان دادن امور اجتماع را در سر دارد و دیگری پروردن فضائل در فرد و طی طریق به سوی کمال را. اما در موارد عدیده‌ای، قواعد اخلاقی، به منظور حفظ مصلحت عمومی، از ضمانت اجرای حقوقی بهره‌مند می‌گردند (کاتوزیان و عباس زاده، ۱۳۹۲: ۱۷۰). یکی از این موارد، اصل حسن نیت است که امروزه از یک سنجیه اخلاقی یا فراتر نهاده و به ضرورت حقوقی بدل گردیده است (نقیبی و همکار، ۱۳۹۳: ۳۴). در واقع با حکم فرمایی حسن نیت روابط حقوقی، ساده، مطمئن و کارآمد خواهد گردید (حاجی پور، ۱۳۹۵: ۸۶). قاعده‌ای که صبغه اخلاقی و دینی آن به مراتب بیش از پذیرش آن به عنوان قاعده‌ای حقوقی است (سیمایی صراف، ۱۳۹۳: ۵۳).

این اصل که ارائه تعریفی از آن به جهت ذهنی و کیفی بودن آن، دشوار است (تالنتلی، ۲۰۰۴: ۷)، مبین نوعی صداقت و اخلاق محوری در مراودات است (اسکینی و شهرکی، ۱۳۸۶: ۳). فرهنگ بلیک آن را حالت ذهنی مبتنی بر صداقت عقیده و پایبندی به تعهد در برابر دیگری، مراعات الزامات و حداقل‌های رفتار مطابق با عرف و انصاف در اعمال اعم از تجارت، کسب و کار و نیز اجتناب از به‌کارگیری تقلب و حيله و قصد برای آن تعریف

می نماید (گارنر، ۲۰۰۴: ۷۱۳). خاستگاه این اصل در حقوق بیمه را قانون بیمه دریایی انگلستان دانسته اند (تالتی، ۲۰۰۴: ۹). قوانین موضوعه برخی از کشورها به صراحت به این اصل اشاره نموده و نیز تعهد به آن در برخی از اسناد بین المللی نظیر ماده ۷ کنوانسیون بیع بین المللی کالا آمده است (قاسمی عهد، ۱۳۹۰: ۲۲۱). این اصل آنچنان جای خود را در روابط حقوقی باز نموده است که در حال تبدیل شدن به یکی از اصول انکار ناپذیر جهانی است که شرط خلاف یا تحدید آن در تغایر با نظم عمومی تلقی می گردد (همان: ۲۲۹) و به تعبیر بسیاری در زمره اصول حقوق بین الملل به شمار می آید (کریمی، ۱۳۹۹: ۱۲۸).

اگرچه در فقه هیچ تئوری مستقلی با عنوان حسن نیت یافت نمی شود، لکن در موارد متعددی، نظیر بحث امانت و لزوم وجود سوء نیت در امین برای احراز خیانت وی، موضوع تدلیس و غرور به مفهوم آن اشاره گردیده است (موسوی بجنوردی، ۱۳۸۶: ۸). منع اعمالی نظیر آراستن عروس، پیراستن کالا به منظور فروش به جاهل ناشی از این اصل بوده است (سیمایی صراف، ۱۳۹۳: ۶۳) که البته برخی موارد نظیر این دو مثال اخیر، ضمانت اجرای حقوقی داشته و برخی نظیر منع تلقی رکبان و منع وارد شدن به معامله دیگری تنها مذموم و مکروه تلقی شده است (همان: ۶۴).

به عنوان یک قاعده از منظر فقهی، فقد حسن نیت در اعمال حقوقی بر خلاف عبادات، منجر به ابطال آن نخواهد گردید (باقری و دیگران، ۱۳۹۹: ۶۳). لکن حمایت از فرد با حسن نیت را می توان به مثابه یک اصل کلی در فقه ملاحظه نمود (ایزدی فر و دیگران، ۱۳۹۷: ۳۰). عباراتی نظیر احسان، بر، انصاف در متون دینی و فقهی معادل با حسن نیت ذکر شده اند (نجفی و تقی زاده، ۱۳۹۶: ۱۲). عبارت احسان در سوره توبه آیه ۲۱ آنجا که می فرماید «ما علی المحسنین من سبیل» به حسن نیت تعبیر شده است (احمدی و کلائی، ۱۳۹۰: ۲۷). همچنین نفس نهی از ضرر نیز که در موارد متعددی در قرآن کریم آمده است، نظیر آیات شماره ۲۳۱-۲۳۳-۲۸۲ سوره بقره و آیه ۱۲ سوره نساء نیز چنانچه حسن نیت را نفی از ورود ضرر به دیگری تلقی نمایم (سامر، ۱۹۸۴: ۸۱۸) موارد مزبور در راستای حسن نیت به کار رفته است. همچنین این موارد نهی از ضرر، از منظر کارکردی نیز در مرحله اجرای قرارداد نظیر حسن نیت عمل می نمایند (سیمایی صراف، ۱۳۹۳: ۵۶).

البته نباید از نظر دور بماند که حسن نیت مشتمل بر کیفیات نفسانی و وجدانی است (نجفی و تقی زاده، ۱۳۹۶: ۱۳) که مفهومی مجرد و انتزاعی به شمار می رود که با ورود به بستر حقوق و فقه ابعاد جدیدی یافته است. در حقوق قراردادها اصل بر حاکمیت اراده است و مسلماً هر یک از طرفین عقود در عقود مغاینه ای به دنبال منافع خویش است. حسن نیت ابزاری است که بر اصل آزادی مذاکره حد میزند و آن را از تاختن بر حقوق و منافع دیگری به منظور افزودن بر منافع خود، باز می دارد (حاجی پور، ۱۳۹۵: ۸۳).

صرف نظر از مبنای تئوریک آن، چه حسن نیت را متخذ از اصل وفای به عهد بدانیم (اکنور^۱، ۱۹۹۰: ۱۰۳) و چه عرف را مبنا و منشائی برای آن در نظر گیریم، (سلکتریم^۲، ۱۹۹۸: ۵۹) حسن نیت بر تمامی قراردادهای سایه افکنده است. لکن ماهیت برخی از قراردادهای، نقش حسن نیت در آن را پررنگ تر می نماید و بیمه یکی از این قراردادهاست (امینی و ابراهیمی، ۱۳۹۰: ۳۳) این اصل، آنچنان در قراردادهای بیمه، حائز اهمیت است که این قراردادها را «عقود حسن نیت» نامیده اند (کاتوزیان، ۱۳۶۹: ۳۳۳) و بر این مبنا، حسن نیت را قید ضمنی تمامی قراردادهای بیمه دانسته اند (السان، ۱۳۸۴: ۱۷۶).

دو جنبه برای حسن نیت می توان در نظر آورد، حسن نیت ناشی از جهل که دارای جنبه ذهنی و روانی بوده و منجر به تعدیل حکم قانونی و عدم اجرای اثر قانونی بر مرتکب فاقد علم می گردد. به عنوان مثال در مواردی نظیر تصرف به شبهه و یا وطی به شبهه احکام قانونی مترتب بر اعمال یاد شده، بار نمی گردد. وجه دیگر حسن نیت، حسن نیت ناشی از رفتار به مثابه محکی بر رفتار و عملکرد و گفتار صادقانه و شفاف متعاملین از مذاکره تا اجرای قرارداد و عدم به کارگیری، دروغ و نیرنگ و فریب است (کاتوزیان و عباس زاده، ۱۳۹۳: ۱۶۹) که در قراردادهای بیمه، این جلوه از حسن نیت منظور نظر است.

در خصوص اینکه برای احراز عدم حسن نیت چه محکی مورد استفاده قرار می گیرد، آیا نفس عدم صداقت بیمه گذار و سوء نیت وی از بعد ذهنی کافی است یا خیر؟ لازم به توضیح است که (انصاری و عسگری دهنوی، ۱۳۹۱: ۲۸) منظور از حسن نیت نه بعد ذهنی آن، که تبلورات آن در قالب عینی مد نظر است، چه اینکه معیار در حسن نیت عینی است. لکن صداقت عنصری شخصی است (فیضی پور، ۱۳۹۷: ۱۶۱). به عبارت دیگر بذل توجه به حقوق و منافع دیگران در مراودات، از اسباب این حسن نیت می باشد و حسن نیت به عنوان انتظار هر یک از طرفین از طرف مقابل مبنی بر انجام تعهدات ناشی از قرارداد به شیوه ای منصفانه، منطبق با عرف و به درستی می باشد (پاور، ۱۹۹۹: ۳۳۳). با این شرح، حسن نیت واجد جنبه ای عینی، به مثابه وجهی دارای کاربردی عمومی و بیرون از فرد می گردد و از ضابطه ای صرفاً ارزشی و مبتنی بر اندیشه های درونی فرد، فراتر می رود.

۲. بیمه اعتبار تجاری

اعتبار^۱ به مثابه اعتماد، قابلیت یک فرد برای قرض گرفتن پول، اعتماد به توانایی فرد برای بازپرداخت دین و زمانی که فروشنده برای پرداخت دین به خریدار اعطا می نماید، تعریف گردیده است (گاردنر^۲، ۲۰۰۴: ۳۹۶). همچنین اعتبار را به معنای روشی از خرید یا فروش کالا و خدمات دانسته اند بدون اینکه پرداخت بلافاصله انجام شود (هال^۳، ۱۹۸۵: ۱۷). معنای این کلمه در عبارت «بیمه اعتبار» نیز با تعریف مزبور قرابت دارد (حقیقی کفاش

1. Credit
2. Gardner

و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۸). با این شرح، بیمه اعتبار تجاری پوشش دهنده دارایی بیمه‌گذار (فروشنده) در موارد فروش با اعطای مهلت برای بازپرداخت و به عبارتی فروش اعتباری است که در صورت قصور خریدار، جبران مافات می‌نماید (صحت و زندی، ۱۳۸۹: ۹). در واقع این بیمه، حساب بستانکاری بیمه‌گذار را پوشش می‌دهد و به این طریق کسب و کارها را در برابر ریسک قصور خریدار از تعهدات پرداخت حفاظت می‌نمایند (انجمن بین المللی بیمه اعتبار و ضمانت^۲، ۲۰۱۵: ۹).

به عنوان یک پیش‌فرض، چرخ دنیای تجارت کنونی بدون اعتبار نمی‌چرخد و هر اعطای اعتباری با ریسک توأمان خواهد بود. ورشکستگی خریدار، قصور عامدانه و یا ناگزیر از پرداخت و نیز قبول کالا می‌تواند امنیت و حتی حیات شرکت‌های فروشنده را به چالش بکشد. بیمه اعتبار تجاری که آن را بیمه دریافت‌شدنی‌ها^۱ نیز نام نهاده‌اند، خسارات ناشی از عدم پرداخت و تأخیر در پرداخت بها را در قراردادهایی که پرداخت ثمن با دریافت مثنی همزمان نیست، جبران نموده و به این طریق فروشنده را از مهلکه می‌رهاند. از آنجایی که در قراردادهای بیمه اعتبار تجاری، سرنوشت بیمه‌گر و بیمه‌گذار به نوعی در هم گره می‌خورد؛ آنچنان که گوئیا آن دو، شرکای تجاری هستند؛ الزامات رعایت حسن نیت از جانب طرفین، پررنگ‌تر می‌گردد.

۳. مقتضیات اصل حسن نیت در عقد بیمه

بیمه در زمره معدود قراردادهایی است که اصل حد اعلای حسن نیت در آن جاری است (انصاری و دهنوی، ۱۳۹۱: ۲۱) که امروزه بیش از تکلیف اخلاقی^۲، تعهدی حقوقی بوده و ضمانت اجرای آن را به دنبال دارد. (دیلمی، ۱۳۹۷: ۱۰۴) اما در پاسخ به این سوال که حیظه این اصل تا کجاست و در کدامیک از مراحل عقد بیمه وجود آن ضروری است؟ باید گفت حسن نیت را پیوست دائمی رابطه طرفین در عقد بیمه دانسته‌اند که از مذاکرات پیش قراردادی آغاز و تا انعقاد قرارداد و اجرا و خاتمه آن ادامه دارد (السان، ۱۳۸۴: ۱۸۱)، چه اینکه طبیعت معاملات بیمه‌ای حکم می‌نماید که بیمه‌گر و بیمه‌گذار بر حسن نیت و اطلاعاتی که طرف مقابل در اختیارشان می‌گذارد، اتکا کند. این مهم حدوداً و بقائاً در عقد بیمه جاری است، به این شرح که هم قبل و هنگام انعقاد قرارداد و هم پس از آن و در جریان قرارداد وجود آن ضروری است (نعیمی، ۱۳۹۱: ۵۰).

حسن نیت یکی از اصول حاکم بر عقد بیمه و تعهد متقابل بیمه‌گر و بیمه‌گذار نسبت به هم و یکی از عناصر اصلی اعتبار قرارداد بیمه است (بابایی، ۱۳۹۳: ۴۹). تعهد به ارائه اطلاعات قرارداد چه در مراحل پیش قراردادی و چه پس از آن از مهمترین نتایج این اصل است که تعهدی مستمر و طرفینی تلقی می‌گردد (امینی و قاسمی عهد، ۱۳۹۱: ۱۳۰) مقتضیات اصل حسن نیت از جانب بیمه‌گذار و بیمه‌گر در ذیل خواهد آمد:

1. Account Receivable Insurance
2. Ethical duty

۳-۱. مقتضیات اصل حسن نیت از جانب بیمه‌گذار

۳-۱-۱. ارائه اطلاعات اساسی

الف: در مذاکرات پیش قراردادی

اگر چه به عنوان یک اصل تحصیل اطلاعات با خود فرد است و نمی توان دیگری را به ارائه اطلاعات واداشت (لگراند، ۱۹۸۶: ۳۲) لکن این تلقی متأثر از نظریات مختلفی تغییر نموده که حسن نیت یکی از اهم آنهاست. (حاجی پور، ۱۳۹۵: ۸۷)

اصل الزام قراردادهای ایجاب می نماید تا بنای قرارداد از طریق مذاکرات پیش از انعقاد آن به درستی نهاده شود تا عقدی حاصل آید که صحیحاً منعقد شده و مستوجب اجراست (السان، ۱۳۸۴: ۱۵۱). عدم تقارن اطلاعات^۱ یکی از بسترهای مخدوش نمودن حسن نیت است (زمانی و رفیعی، ۱۳۹۵: ۱۴۷). از این روی که به فردی که از موقعیت برتر اطلاعاتی برخوردار است، مجال استفاده سوء می دهد. تعهد به افشای اطلاعات در قرارداد بیمه از تعهدات اساسی است چه اینکه زیربنای تعهدات طرفین را تشکیل داده و مبنای محاسبات بیمه‌گر تلقی می شود (انصاری و دهنوی، ۱۳۹۱: ۲۱). بر این مبنا کلیه اطلاعات مربوط به قرارداد و شرایط اعتباری و حدوث هر واقعه مرتبط می بایست به بیمه‌گر اطلاع داده شود به این نحو وی می تواند تخمینی از ضررهای پیش رو و مسئولیت خویش در این خصوص داشته باشد (ژو، ۲۰۱۳: ۱۴). حسن نیت را گرانگه مذاکرات پیش قراردادی دانسته اند (باریکلو و خزائی، ۱۳۹۰: ۵۶).

با توجه به واقعیات و ضرورت‌های عملی، بیمه‌گر عملاً از اتکا به اطلاعات ارائه شده توسط بیمه‌گذار، حداقل تا حدودی که کسب اطلاعات از منابع دیگر برای وی امکان نداشته و یا مقرون به صرفه نباشد ناگزیر است (انصاری و دهنوی، ۱۳۹۱: ۲۲). اصل حسن نیت با وادار نمودن بیمه‌گذار به افشای صحیح زمینه این اتکا را فراهم می آورد (آل شیخ، ۱۳۸۳: ۶۶). پیشنهاد بیمه به عنوان سندی که بیمه‌گذار اطلاعات مربوطه را به موجب آن ارائه نماید را می توان اولین مبنای احراز حسن نیت بیمه‌گذار دانست (باریکلو و خزائی، ۱۳۹۰: ۶۰).

به جهت تعهد به افشای منبعث از اصل حسن نیت، بیمه‌گذار می بایست مراتبی را که در مورد خطر می داند و یا عرفاً باید بداند با رعایت دقت، صداقت و امانت به اطلاع بیمه‌گر برساند (انصاری و دهنوی، ۱۳۹۱: ۲۷). از آنجا که نیت امری ذهنی و وابسته به فرد است، حسن نیت در قراردادها بیش از همه چیز به قصد طرفین بستگی دارد و این به ضابطه حسن نیت رنگ شخصی می دهد. از سوی دیگر عرف به مثابه ابزاری برای درک عینیت حسن نیت به کار می رود، لذا از هر دوی این ضوابط در سنجش حسن نیت در قراردادهای بیمه استفاده می گردد

(کوشا، ۱۳۸۴: ۵۹). براین مبنا حقایقی که از منظر بیمه‌گذار و بیمه‌گر خاص حائز اهمیت باشد و همچنین حقایقی که از منظر یک بیمه‌گذار و بیمه‌گر متعارف مهم و اساسی باشد، می‌بایست ابزار گردد. این اطلاعات عموماً با میزان تعهد شرکت بیمه و عوامل اثرگذار بر قبول تعهد از جانب آنها، مرتبط است (کولمن^۱، ۲۰۰۲: ۲۳۵).

با این شرح، دو محک برای اساسی تلقی نمودن اطلاعات، قابل دستیابی است؛ معیار بیمه‌گر محتاط^۱ که اطلاعاتی که در تصمیم یک بیمه‌گر محتاط در پذیرش پوشش ریسک، تأثیرگذار است را لازم به افشا می‌داند (مصلح‌الدین، ۱۹۹۶: ۱)^۲ و معیار بیمه‌گذار معقول^۳ که مناط را تشخیص بیمه‌گذار معقول از موضوعات واجد اهمیت و لازم و ضروری قرار می‌دهد (سینگ آواتار^۴، ۲۰۰۴: ۱۶).

بیمه‌گذار یا نماینده او مکلف است که کلیه اطلاعات عمده‌ای که مرتبط با موضوع بیمه است، اعم از اینکه از آنها اطلاع داشته و یا می‌بایست داشته باشد را به بیمه‌گر ارائه نماید. در واقع بیمه‌گذار به عنوان یک فرد معقول می‌بایست علاوه بر ارائه اطلاعات خویش، اطلاعات لازم را کسب کند و در اختیار بیمه‌گر قرار دهد (انصاری و دهنوی، ۱۳۹۱: ۳۹). بر این مبنا در بیمه‌های اعتبار، بیمه‌گذار ملزم است آخرین اخبار مربوط به خریدارانش و هر گونه اطلاعات مرتبط را به سمع بیمه‌گر برساند (ژو، ۲۰۱۳: ۱۳۲). با این شرح تمامی موارد مندرج در پرسشنامه و هر آنچه که ممکن است منجر به افزایش تعهد بیمه‌گر شود، مستلزم افشا است (کوشا، ۱۳۸۴: ۶۱). تعیین حدود اعتباری^۴ برای هر خریدار، به مثابه میزان پوشش بیمه‌گر از مراودات اعتباری با خریدار مزبور و نیز حدود صلاحیدی^۵ به عنوان میزان مراودات تحت پوشش بیمه‌گذار با خریداران بدون اخذ رضایت بیمه‌گر، با تکیه بر اطلاعات یاد شده صورت می‌گیرد. بیمه‌گذار می‌بایست حسب اصل حسن نیت، به نحو منصفانه تمامی اطلاعات مرتبط که وی از آنها اطلاع دارد و یا می‌بایست به حکم رفتار خوب در روال یک تجارت عادی اطلاع می‌داشت و در ارزیابی ریسک، پذیرش آن و تعیین حق بیمه موثر است را به بیمه‌گر گزارش نماید (ژو، ۲۰۱۳: ۳۶).

این تعهد آنچنان مهم است که از آن به عنوان تعهدی جهانی یاد نموده اند (آنتونی و تار^۶، ۲۰۰۱: ۵۷۷) با عنایت به اینکه اطلاعات بیمه‌گذار مبنایی برای ارزیابی ریسک و حق بیمه می‌باشد، فقدان اطلاعات یاد شده می‌تواند توازن قرارداد بیمه را بر هم زند و به عبارتی منجر به این امر شود که حق بیمه‌ای اندک در برابر پذیرش ریسکی بزرگ تعیین شود. حسب ماده ۱۲ قانون بیمه، چنانچه بیمه‌گذار عمداً از اظهار مطالبی خودداری و یا اظهاری نادرست نماید، به شرحی که موضوع خطر را تغییر داده و یا از اهمیت آن نزد بیمه‌گر بکاهد، صرف‌نظر از اینکه

1. Prudent Insurer
2. Musleh-ud-din
3. Reasonable Insured
4. Credit Limits
5. Discretionary Limits

اطلاعات یاد شده تأثیری در وقوع حادثه داشته باشد یا نه، عقد بیمه باطل خواهد بود. در ماده ۱۳ که به مواردی می‌پردازد که این عدم ارائه اطلاعات ناشی از عمد بیمه‌گذار نباشد مقرر شده است که در این حالت بیمه‌گر میان فسخ قرارداد و یا مطالبه مابه‌التفاوت حق بیمه مخیر خواهد بود.

ب: در روند اجرای قرارداد

از آنجایی که عقد بیمه، عقدی مستمر می‌باشد، افزایش میزان خطر به دلایلی در طی اجرای قرارداد متصور می‌باشد. تشدید خطر به مثابه افزایش سطح و میزان رخداد خطر در طول اجرای قرارداد می‌بایست بلافاصله توسط بیمه‌گذار به اطلاع بیمه‌گر برسد.

چه اینکه اعتبار قرارداد بیمه مستلزم وجود و تداوم موازنه میان حق بیمه و خطر موضوع پوشش بیمه‌ای می‌باشد. (افشاری، ۱۳۹۷: ۱۱). مناط از تشدید خطر، تغییر در شرایط به نحوی است که این موازنه را بر هم زند و به همین جهت چنانچه بیمه‌گر در مقام اتخاذ تصمیم برای پوشش خطر در برابر ریسک مزبور قرار می‌گرفت از پوشش آن تن می‌زد (قاسمی عهد، ۱۳۹۰: ۱۴۵).

درواقع تشدید خطر را می‌توان پیشنهاد اصلاح قرارداد بیمه از سوی بیمه‌گذار به بیمه‌گر دانست (ایزانلو و لطفی، ۱۳۹۰: ۷۰). درخواست گشودن حدود اعتباری جدید و یا افزایش این حدود را می‌توان از این منظر نگریست. تعهد مستمر به افشا در بیمه اعتبار آن را از سایر انواع بیمه متمایز می‌نماید (ژو، ۲۰۱۳: ۳۷)، چه اینکه عدم پرداخت دین در سررسید، نه پیش‌آمدی ناگهانی، که چه بسا قرین‌آمارات و شواهدی باشد که با رصد خریدار حاصل آید. در قراردادهای بیمه اعتبار از آنجایی که معمولاً بسیاری از شرکتهای فروشنده، سوابق مراد طولانی با خریداران دارند، ممکن است از تغییر وضعیت ملاتت خریداران، به نحو مستقیم و یا از طریق رقبا و یا سایر فعالان در عرصه تجارت مطلع گردند، در این صورت آنها مکلف به اطلاع رسانی فوری به بیمه‌گر و تبعیت از راهکارهای شرکت بیمه برای اجتناب از ضرر و یا کاستن از میزان آن هستند. حسب ماده ۱۶ قانون بیمه، هر گاه بیمه‌گذار در نتیجه عمل خود، خطری را که به مناسبت آن بیمه منعقد شده است تشدید نماید، لازم است بیمه‌گر را فوراً در جریان مراتب مزبور قرار دهد. چنانچه این تشدید خطر در نتیجه عمل بیمه‌گذار نباشد نیز اطلاع رسانی مزبور می‌بایست ظرف ده روز صورت گیرد. در این حالت بیمه‌گر حق دارد حق بیمه اضافه را محاسبه و به بیمه‌گذار اعلام نماید و در صورت عدم پذیرش و پرداخت آن، قرارداد را فسخ کند.

ج: پس از وقوع حادثه

تعهد اطلاع رسانی پس از وقوع ریسک نیز تداوم داشته و به این جهت بیمه‌گذار به محض آگاهی از وقوع از خطر آن را به بیمه‌گر می‌بایست اطلاع دهد و معمولاً در قراردادهای بیمه، مدتی برای انجام این امر تعیین می‌نمایند. مدت مزبور در ماده ۱۵ قانون بیمه ۵ روز تعیین گردیده است.

تعهد یادشده که از آن به تعهد مضیق نیز تعبیر شده است به این شرح که نه تنها بیمه‌گذاران تعهد به اطلاع رسانی دارند بلکه می‌بایست در بازه زمانی کوتاهی نیز از عهده این تعهد برآیند (قاسمی عهد، ۱۳۹۰: ۱۸۹). به منظور فراهم آوردن امکان تحقیق کافی در خصوص نحوه ورود خسارت، میزان واقعی بودن آن، بررسی امکان تبانی و نیز امکان تعقیب به موقع مسبب اصلی و اقامه دعوی در مراجع دادگستری می‌باشد. در واقع ملاحظات عملی بیمه‌گر برای جبران خسارت و بازیافت آن را در نظر می‌آورد (بابایی، ۱۳۹۳: ۱۰۲).

در بیمه اعتبار بیمه‌گر، وصول مطالبات توسط بیمه‌گذار را رصد نموده و در واقع اطلاع رسانی بیمه‌گذار تنها طریق اطلاع شرکت بیمه از وقوع ریسک است (سالچی^۱، ۲۰۱۴: ۱۶۶). با این شرح به محض عدم پرداخت دین در سررسید و یا اطلاع از وضعیت ورشکستگی خریدار و یا اجتناب وی از قبول کالا، مراتب می‌بایست به شرکت بیمه منتقل گردد. نظر به اینکه ممکن است ورشکستگی قبل از تاریخ سررسید دین و یا تحویل کالا رخ دهد و بیمه‌گذار نیز از آن مطلع گردد، حسن نیت ایجاب می‌نماید، به محض اطلاع، امر را به بیمه‌گر منعکس نماید. ضمانت اجرای تعهد مزبور همانگونه که در ماده ۱۵ قانون بیمه آمده است، عدم تعهد بیمه‌گر به پرداخت خسارت در صورت عدم اطلاع رسانی در موعد مقرر است.

۳-۱-۲. اجتناب از ارائه اطلاعات نادرست و کذب

تعهد به حسن نیت از سوی بیمه‌گذار یک سویه دیگر نیز دارد که همانا اجتناب از ارائه اطلاعات نادرست است. بر این مبنا حسب اصل حسن نیت علاوه بر اینکه تمامی مسائل اعم از پاسخ سوالات مندرج در پرسش نامه و مواردی که داوطلبانه برای جلب نظر بیمه‌گر ارائه می‌نماید می‌بایست توسط بیمه‌گذار با صداقت و صحیح افشا شود، وی از ارائه هر گونه اطلاعات کذب نیز بازداشته می‌شود. عنصر سوءنیت در اظهارات نادرست و کذب بیشتر محسوس بوده و می‌تواند در ضمانت اجرا اثرگذار باشد (نعیمی و صداقت، ۱۳۹۱: ۵۰).

اظهار نادرست شامل هر گونه اظهار عدم مطابق با واقع توسط متقاضی بیمه و یا نماینده او در خصوص وضعیت پیشین و یا حال و یا آتی موضوعی که بیمه‌گر را به سوی انعقاد قرارداد متقاعد می‌نماید، می‌شود. به عنوان مثال از آنجایی که سابقه قراردادی خریدار در بیمه اعتبار شایان اهمیت است، کتمان سوء سابقه قراردادی خریدار و یا درج نادرست آن در پرسشنامه، مصداق این اظهار نادرست در بیمه اعتبار می‌باشد. نکته شایان توجه اینکه این اظهارات باید در مجموع و کلیت آن صحیح باشند و مسلماً یک اظهار نادرست جزئی نمی‌تواند ضمانت

اجرای ارائه اطلاعات کذب را در پی داشته باشد (ایوامی^۱، ۱۹۹۳: ۱۷۸). ضمانت اجرای عدم ارائه اطلاعات اساسی و نیز ارائه نادرست اطلاعات حسب ماده ۱۲ و ۱۳ قانون بیمه، در صورت اطلاع بیمه‌گذار، بطلان قرارداد و امکان مطالبه تمامی اقساط حق بیمه و در صورت عدم عمد، پرداخت خسارت به نسبت حق بیمه دریافتی (در صورت اطلاع بعد از وقوع حادثه) و اختیار بیمه‌گر به دریافت مابه‌التفاوت از حق بیمه و یا فسخ قرارداد خواهد بود.

۳-۱-۳. همکاری در اجرا

حسن نیت در قرارداد متعهد له را به همکاری برای اجرا تکلیف می‌نماید و وی را از انجام اعمالی که منجر به دشوار شدن و پر هزینه شدن قراردادها می‌گردد، باز می‌دارد (کاتوزیان و عباس زاده، ۱۳۹۲: ۱۷۹). در واقع یکی از اهداف اعمال اصل حسن نیت در قراردادها ترغیب طرفین به همکاری و اعتماد است (بیلی^۱، ۱۰۳: ۲۰۰۹). حتی تعهد به همکاری معادل حسن نیت دانسته شده است (پدن^۱، ۲۰۰۹: ۱۰۳). بر این مبنا بیمه‌گذار متعهد است تمام جوانب امر را با معیار دیرین پدر خوب خانواده بسنجد و آنچنان رفتار نماید که گویا تحت پوشش بیمه نمی‌باشد. از آنجایی که با بری کردن مسئول حادثه و یا مصالحه با وی، دیگر محملی جهت ادعا توسط خود اصیل (بیمه‌گذار یا ذی نفع بیمه) و مآلاً بیمه‌گر به جانشینی وی باقی نمی‌ماند؛ لذا انجام چنین عملی پس از دریافت خسارت از بیمه‌گر و از کیسه وی منع شده است (بابائی، ۱۳۹۳: ۲۷).

در قراردادهای بیمه اعتبار، بیمه‌گذار مکلف به انتقال طلب به شرکت بیمه است. ممکن است انتقال در مواردی به جهت محدودیت‌های قانونی و قراردادی امکان پذیر نباشد در این صورت، بیمه‌گذار در واقع به نمایندگی بیمه‌گر جهت بازبایی خسارات اقدام می‌نماید (سالجی، ۱۷۱: ۲۰۱۴). انتقال تضامین به بیمه‌گر نیز از تبعات این امر می‌باشد. چه اینکه در بسیاری از موارد فروشنندگان، جهت تضمین ایفای تعهدات خریدار به پرداخت مطالبات خویش از آنها وثایقی دریافت می‌نمایند. همچنین در مواردی که علی‌رغم پرداخت خسارت توسط بیمه‌گر به بیمه‌گذار، بیمه‌گر بنا به مصالحی اطلاع بدهکار از وجود قرارداد بیمه را به مصلحت نداند، به بیمه‌گذار اعلام می‌نماید تا کماکان پیگیر وصول مطالبات از خریدار گردد و حسب قاعده حسن نیت بیمه‌گذار مکلف به این امر خواهد بود.

۳-۱-۴. تعهد به رازداری

مذاکرات پیش قراردادی معمولاً مستلزم ارائه اطلاعات از جانب طرفین قرارداد است. اصل حسن نیت، رازداری و منع افشای اطلاعات محرمانه طرف مقابل قرارداد را ایجاب می‌نماید. اگرچه در قراردادهای بیمه اعتبار معمولاً اطلاعاتی واجد ویژگی محرمانگی بیشتر از بیمه‌گذاران در اختیار شرکت‌های بیمه قرار می‌گیرد، لکن بیمه‌گذار نیز مکلف به حفظ اسرار تجاری بیمه‌گر از حیث منابع اطلاعاتی بیمه‌گر، جزئیات و شرح قراردادهای بیمه، شیوه

عملکرد، حق بیمه مربوطه و... می باشد. علاوه بر این نفس تحت پوشش بیمه اعتبار قراردادن مطالبات نیز، ممکن است به نوعی محرمانه تلقی شده و بیمه‌گذار از افشای آن منع گردد. چه اینکه اطلاع از این مهم می‌تواند مخاطرات اخلاقی^۱ را افزایش دهد. از این روی که چه بسا خریداری به جهت سابقه تجارت و حسن همکاری با فروشنده تمام مساعی خویش برای پرداخت به موقع دین در سررسید به کار می‌برد، با علم به پوشش بیمه‌ای مبلغ یاد شده، اهتمام چندانی در این امر ننماید. بر این مبنا وجود بیمه اعتبار، حدود اعتباری و حدود صلاح‌دیدگی تعیین شده در آن محرمانه تلقی می‌گردد. با این شرح شرکت بیمه نظیر «شریک تجاری خاموش»^۲، فروشنندگان بیمه‌گذار عمل می‌نمایند (ژو، ۲۰۱۴: ۱۱۷). ضمانت اجرای این تعهد به صراحت در قانون بیمه نیامده است، لکن عدم رازداری و افشای وجود قرارداد بیمه اعتبار علی‌رغم تعهد به محرمانگی، بنا به شرایطی حتی می‌تواند به عنوان یکی از مصادیق تشدید خطر تلقی گردد.

۲-۳. مقتضیات حسن نیت از جانب بیمه‌گر

۱-۲-۳. ارائه اطلاعات از جانب بیمه‌گر

نظر به بستگی جدانشدنی قرارداد بیمه با تعهد به حسن نیت، بیمه‌گر نیز در قراردادهای بیمه ملزم به ارائه اطلاعاتی به بیمه‌گذار است (لوری، ۳، ۲۰۰۹: ۱۳۰) وی نیز نظیر بیمه‌گذار هم می‌بایست اطلاعات اساسی را ارائه نماید و هم از ارائه اطلاعات نادرست بپرهیزد. در قرارداد بیمه با عنایت به تخصصی بودن موضوع و نیز پیچیده بودن آن و ضرورت ارائه اطلاعات از طرف متخصص به مصرف‌کننده، تعهد بیمه‌گر به ارائه اطلاعات، کمتر از تعهد طرف بیمه‌گذار نمی‌باشد اطلاعاتی که بیمه‌گر می‌داند و برای بیمه‌گذار محتاط در خصوص اینکه آیا قراردادی منعقد نماید یا خیر مهم است این امر می‌تواند شامل جزئیات راجع به خود بیمه‌گر علی‌الخصوص توانایی وی در جبران خسارات، جزئیات مربوط به منافع قراردادی، جزئیات مرتبط با تعهد قراردادی نظیر شروط قراردادی، اعمال دوره انتظار^۳، فسخ قرارداد و... باشد. همچنین سویه دیگر این تعهد خودداری از ارائه اطلاعات نادرست به بیمه‌گذار است (قاسمی عهد، ۱۳۹۰: ۲۱۶).

در بادی امر، تعهد به ارائه اطلاعات توسط بیمه‌گذار را به عنوان یکی از تبعات اصل حسن نیت، تنها متوجه بیمه‌گذار می‌دانستند اما با توجه به عدم برابری این دو هر یک از جهتی، بعدتر این تعهد برای بیمه‌گر نیز متصور گردید (انصاری و دهنوی، ۱۳۹۴: ۱۲۱) تا بیمه‌گر پیش از انعقاد قرارداد اطلاعات کافی در خصوص خطر و نحوه جبران خسارت، حق بیمه، حق فسخ، واگذاری و انتقال قرارداد و مدیریت اطلاعات را به بیمه‌گر ارائه نماید.

1. Moral Hazard
2. Silent business partner
3. Cooling off period

آیین نامه موسوم به آیین نامه شماره ۷۱ مورخ ۱۳۹۱/۳/۲۳ شورای عالی بیمه که حقوق بیمه‌گذار را تبیین می‌نماید به تعهد بیمه‌گر به ارائه اطلاعات پیش از انعقاد قرارداد اشاره نموده است. لازم به توضیح است بیمه اعتبار، بر خلاف گونه‌های دیگر بیمه که معمولاً میان بیمه‌گر و مصرف‌کننده منعقد می‌گردد، با بیمه‌گذاری منعقد می‌شود که در زمینه تجارت متبحر بوده و این شاید از تعهد بیمه‌گر به اطلاع رسانی بکاهد.

۳-۲-۲. عدم درج شروط غیر منصفانه

شروط غیر منصفانه که گاه آن را شروط تحمیلی نیز می‌نامند در نتیجه نابرابری بین طرفین معامله ایجاد می‌گردند. این مهم در قوانین متعددی مطمح نظر قانون‌گذار قرار گرفته است نظیر ماده ۴۶ قانون تجارت الکترونیک که شروط غیر منصفانه به ضرر مصرف‌کننده را فاقد اثر دانسته است، لکن در جایی به تعریف این شروط نپرداخته است (ابهری و فلاح، ۱۳۹۹: ۱۳-۱۲). به صورت کلی شروط غیر منصفانه به مثابه شروطی است که موضوع و آثار آن، به جهت سو استفاده یکی از طرفین از قدرت خویش، واجد نابرابری معناداری به ضرر مصرف‌کننده می‌باشد. نا آگاهی بیمه‌گذار در برابر بیمه‌گر و قصد وی در کسب سود، ممکن است از طریق شروط در قرارداد که بعدها قابلیت استناد و تفسیر به نفع بیمه‌گر را دارد، منعکس گردد (انصاری و دهنوی، ۱۳۹۴: ۱۲۷).

اقداماتی نظیر درج ریز شروط و چاپ آنها در پشت برگ قرارداد بیمه و به صورت ناواضح ممکن است اماره‌ای بر سوء نیت تلقی گردد (دیلمی، ۱۳۹۷: ۱۲۹). دکترین تفسیر علیه تنظیم‌کننده نیز برای مقابله با چنین نابرابری‌هایی می‌تواند مورد استفاده واقع گردد. این قاعده تفسیری^۱ مبین انتخاب معنایی از یک شرط مبهم می‌باشد که معارض منافع طرف تنظیم‌کننده قرارداد است. نتیجه آن تفسیر ابهامات به نفع بیمه‌گذار می‌باشد (کنت^۲، ۱۹۹۷: ۵۳۲) بر این مبنا شفافیت شروط و اجتناب از درج شروط دویهلو از تعهدات بیمه‌گر در برابر بیمه‌گذار می‌باشد. در روابط قراردادی وضع مطلوب آن است که هر دو طرف موقعیت یکسان و برابری داشته باشند که در بسیاری از مواقع میسر نیست (دالوندی، ۱۳۹۶: ۲۴) و عدم برابری موقعیت طرفین در مواردی که یکی از طرفین صاحب حرفه و دیگری مصرف‌کننده باشد، نمود بیشتری دارد. این مهم در اتخاذ عنوان قراردادهای الحاقی متبلور شده است (شهیدی، ۱۳۸۹: ۸۸) بدین معنا که یکی از طرفین شرایط و مفاد قرارداد را تعیین می‌کند و برای طرف دیگر حق مذاکره و تعیین شرایط وجود ندارد و طرف مقابل یا باید آن را بپذیرد و یا به‌تمامه کنار بگذارد (جعفرزاده و سیمایی صراف، ۱۳۸۴: ۱۴۱).

شروط غیر منصفانه بیشتر ناظر به شروط استثنائکننده و سالب مسئولیت هستند. اصولاً بیمه‌گر موظف است در سند بیمه هر آنچه که نشان دهنده تعهدات است، چه از نظر کیفی و چه کمی، به نحو روشن بیان نماید و موارد

حائز اهمیت در صورت بروز حادثه در میزان خسارت را درج کند (دالوندی، ۱۳۹۶: ۲۸). البته قراردادهای بیمه اعتبار، ممکن است به نحو مبسوطی میان طرفین مذاکره گردیده و به این نحو در قالب قراردادهای الحاقی نگنجد (قاسمی عهد و رست، ۱۳۹۸: ۱۴۸). ضمانت اجرای درج شروط غیر منصفانه در قانون بیمه نیامده است، لکن مستفاد از قانون تجارت الکترونیکی، موضع قانونگذار ما در برابر این شروط را نظیر اکثرکشورها، می توان بی تأثیر تلقی نمودن شروط غیر منصفانه دانست.

۳-۲-۳. ارائه پرسش نامه

شکل سنتی تعهد به ارائه اطلاعات، ارائه اطلاعات به صورت خود انگیخته^۱ و بدون طرح سوال از طرف بیمه‌گر است (ایزانلو و لطفی، ۱۳۹۰: ۶۰). با این وصف، بیمه‌گذار موظف بود تمامی اطلاعات و مسائل مرتبط با خطر را بدون درخواست بیمه‌گر به وی ارائه نماید؛ این رویه مجال ادعای بیمه‌گر در خصوص عدم افشا و طفره رفتن وی از پرداخت خسارت را فراهم می آورد. از این روی با پاگرفتن صنعت بیمه و افزایش گنجینه اطلاعات و تجربه شرکت‌های بیمه، رفته رفته تعهد به افشای خود انگیخته به تعهد به افشای مشروط به پرسش بیمه‌گر و از طریق پرسش نامه بدل شده (ایزانلو و لطفی، ۱۳۹۰: ۶۴) و یکی از مصادیق حسن نیت فروشنده، ارائه پرسشنامه بدون ابهام و جامع (دیلمی، ۱۳۹۷: ۱۱۹) می‌باشد. در خصوص مراتب خارج از حیطه پرسش‌نامه‌های ارائه شده توسط بیمه‌گر، دو موضع وجود دارد؛ عده‌ای تکلیف بیمه‌گذار را محدود به ارائه پاسخ به سوالات پرسشنامه می‌دانند چه اینکه با توجه به تهیه پرسشنامه توسط افراد حرفه‌ای و احراز اهمیت مسائل مورد سوال، نمی‌توان بیمه‌گذار را به کنکاش در آنچه ممکن است به زعم بیمه‌گر مهم باشد، وادار نمود (مارشال^۲، ۱۹۹۱: ۲۵). نظر مقابل اینکه کلیه اطلاعات مهم حتی در فرض عدم طرح در پرسشنامه، می‌بایست افشا شود؛ چه اینکه بیمه‌گر حتی با استخدام کارشناسان متخصص نیز نمی‌تواند از تمامی ابعاد موضوع مطلع و پیرامون آن سوال طرح نماید حال آنکه بیمه‌گذار به زوایا و خفایای آن اشراف دارد (رائول کالینوکس^۱، ۱۹۷۹: ۱۰۲). به این ترتیب بیمه‌گر و بیمه‌گذار متعهد به ارائه اطلاعات اساسی هستند بدون آنکه سوالی در این خصوص از آنها پرسیده شود (بردز و هیرد^۱، ۲۰۰۴: ۱۰۱).

۳-۲-۴. تعهد به رازداری

از آنجایی که مذاکره در خصوص بیمه‌های اعتبار، مستلزم ارائه اطلاعات در خصوص مشتریان بالقوه و بالفعل بیمه‌گذار، میزان مراوده و سایر اطلاعات مربوط به آن است، ممکن است اسرار تجاری شرکت بیمه‌گذار که آن را دارایی‌های ظریف و شکستنی نام نهاده اند (هالینگن^۱، ۲۰۰۶: ۱) لاجرم در روند مذاکرات در اختیار بیمه‌گر قرار گیرد (اسماعیلی و دیگران، ۱۳۹۷: ۴). حسن نیت در مراحل پیش قراردادی اقتضا دارد اسرار تجاری طرف

قرارداد که منظور ترغیب طرف مقابل در مذاکرات به وی ارائه شده است، حفظ گردد (کاتوزیان و عباس زاده، ۱۳۹۲: ۱۷۰). چنانچه اظهاراتی یکی از طرفین قرارداد بیمه متضمن اسرار حرفه ای باشد، طرف مقابل از افشای آن اجتناب ورزد تا به حدی که رازداری را یکی از اصول حاکم بر مذاکرات پیش قراردادی می‌دانند، تعهد مزبور برای بیمه‌گذار نیز متصور می‌باشد که در بحث تعهدات بیمه‌گذار به آن پرداختیم. نقض تعهد به رازداری حسب عموماً، علاوه بر ضمانت قراردادی مندرج در قرارداد رازداری (در صورت وجود) حسب عموماً، می‌تواند منجر به مسئولیت مدنی ناقض آن گردد.

نتیجه گیری

حسن نیت به عنوان برآیند پیوند اخلاق و حقوق (زمانی و رفیعی، ۱۳۹۵: ۱۳۸)، نه تنها نیت سودجویی افراد را مورد مذمت قرار می‌دهد (نارویی و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۶۹) بلکه به مولفه‌ای در روابط بازرگانی بدل شده و از ضمانت اجرای حقوقی بهره‌مند گردیده است (باریکلو و خزائی، ۱۳۹۰: ۵۵). چه اینکه حسن نیت متضمن عملکرد صحیح و توجه به منافع دیگران است (حاجی پور، ۱۳۹۲: ۳۲).

بیمه به جهت ویژگی‌های خاص آن، همواره رکن حسن نیت را با خود حمل می‌نماید (السان، ۱۳۸۴: ۱۴۹). اگر چه در خصوص ضرورت رعایت حسن نیت در قراردادها به عنوان یک تعهد در نظام‌های حقوقی اتفاق نظر وجود ندارد (سیمایی صراف، ۱۳۹۳: ۵۲)، لکن اهمیت آن در قراردادهای بیمه در نظام‌های حقوقی مفروغ عنه است. امروزه کشورها پذیرش بیشتری برای حسن نیت داشته و حتی کشورهایی که به نحو سنتی پذیرش چندانی برای مفاهیمی نظیر حسن نیت نداشته‌اند، به مرور زمان به نوعی مفهوم مزبور را پذیرفته‌اند (حاجی پور، ۱۳۹۲: ۶۲) و می‌توان گفت این اصل در عرصه حقوق داخلی، بین المللی، از انعقاد تا تفسیر معاهدات سایه افکننده است (کریمی، ۱۳۹۹: ۱۲۷).

در بسیاری از قراردادها با اهمیت‌ترین جلوه حسن نیت در مرحله اجرای قراردادها دانسته شده است (زمانی و رفیعی، ۱۳۹۵: ۱۴۱)، لکن به نظر می‌رسد از آنجایی که شالوده قراردادهای بیمه در مرحله پیش قراردادی نهاد می‌شود، حسن نیت بیشتر در این مرحله رخ می‌نماید. اگرچه حسن نیت دارای ماهیتی تجریدی و معنوی است، لکن آن را از طریق مظاهر آن در عملکرد اشخاص می‌توان احراز نمود (دیلمی، ۱۳۹۷: ۱۱۵). ارائه اطلاعات با صداقت و شفافیت در تمامی مراحل اعم از مذاکرات پیش قراردادی و حین اجرای قرارداد و پس از آن را می‌توان مهمترین اقتضای حسن نیت در قراردادهای بیمه اعتبار دانست (باریکلو و خزائی، ۱۳۹۰: ۵۳)، چه اینکه اعتبار قرارداد بیمه و پرداخت خسارت منوط به عملکرد صحیح و مطابق با قرارداد بیمه‌گذار نسبت به ارائه اطلاعات مربوطه و انجام کلیه اقدامات و مساعی لازم است (ژو، ۲۰۱۳: ۱۰۸). از سوی دیگر این ویژگی بیمه اعتبار تجاری که نه با مصرف کننده که با شرکت فروشنده (اعتبار دهنده) منعقد می‌گردد، از حساسیت به

حسن نیت بیمه‌گر خواهد کاست چه اینکه علی‌الخصوص در بیمه‌های اعتبار منعقد با شرکتهای بزرگ عقد بیمه را نه یک عقد الحاقی که عقدی مفصلاً مذاکره شده، می‌بایست دانست.

منابع

- آل شیخ، محمد، (۱۳۸۳)، «اصول اساسی حاکم بر عقد بیمه از منظر حقوقی»، کانون، سال چهل و هفتم، دوره دوم، فرودین و اردیبهشت، شماره ۴۹، صص ۶۱-۷۶.
- ابهری، حمید، فلاح خاریکی، مهدی، (۱۳۹۹). «شروط غیر منصفانه در قرارداد تجاری الکترونیکی در حقوق ایران و اروپا»، پژوهشنامه حقوق تطبیقی، بهار و تابستان، شماره ۵، صص ۹-۳۳.
- احمدی، سید محمد مهدی، کلاتی، حسن، (۱۳۹۰)، «قاعده احسان»، مطالعات فقهی و فلسفی، بهار، شماره ۵، صص ۲۵-۴۴.
- اسکینی، ربیعا، نیازی شهرکی، رضا، (۱۳۸۶)، «مفهوم اصل حسن نیت و رفتار منصفانه»، حقوقی گواه، شماره ۱۰، صص ۳ تا ۲۱.
- اسماعیلی، محسن، تقی زاده، ابراهیم، حیدری منور، حسین، (۱۳۹۷)، «حل چالش‌های عمده در دعاوی اسرار تجاری با رفع تراحم دو حق، دادخواهی منصفانه و حفظ محرمانگی اطلاعات»، فقه و حقوق اسلامی، شماره ۱۶، صص ۱-۲۹.
- افشاری، زینب، (۱۳۹۷). «عقد بیمه و دیدگاه‌های نوین فقهی فقها درباره مشروعیت آن». معارف قرآن و عترت، سال چهارم، شماره ۸، صص ۷-۳۴.
- السان، مصطفی، (۱۳۸۴)، «تعهد به حسن نیت در قرارداد بیمه عمر». پژوهش‌های حقوقی، شماره ۸، صص ۱۴۹-۱۸۴.
- امینی، منصور، ابراهیمی، یحیی، (۱۳۹۰)، «حسن نیت در قراردادها از نظریه تا عمل؛ نگاهی به موضوع در نظام کامن لا»، مطالعات حقوق تطبیقی، شماره ۲، صص ۲۳ تا ۴۲.
- ، قاسمی عهد، وحید، (۱۳۹۱)، «تعهد بیمه‌گذار به خودداری از اظهار نادرست در مرحله مذاکرات پیش قراردادی»، تحقیقات حقوقی، ویژه نامه شماره ۸، صص ۸۳ تا ۱۳۶.
- انصاری، علی، عسگری دهنوی، جواد، (۱۳۹۱)، «نقش و معیار حسن نیت بیمه‌گذار در انعقاد قرارداد بیمه»، پژوهش نامه اندیشه‌های حقوقی، شماره ۲، صص ۲۱ تا ۴۸.
- ، -----، (۱۳۹۴)، «مطالعه تطبیقی نقش حسن نیت در عقد بیمه (حقوق ایران و نظامهای حقوقی معاصر)»، پژوهشنامه بیمه، شماره ۱۱۹، صص ۱۱۹ تا ۱۳۸.
- ایرانلو، محسن، لطفی، احسان، (۱۳۹۰) «درباره تعهدات بیمه‌گذار به اطلاع رسانی»، مطالعات حقوق خصوصی، سال ۴۱، شماره ۲۳، صص ۵۷ تا ۷۶.
- ایزدی فر، علی اکبر، صداقتی، علی، عباس تبار، مجید، (۱۳۹۷)، «بررسی تطبیقی حمایت از خریدار با حسن نیت در فقه و حقوق تطبیقی»، پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، بهار، شماره ۵۱، صص ۱۱-۳۲.

- باریکلو، علیرضا، خزائی، سید علی، (۱۳۹۰)، «اصل حسن نیت و پیامدهای آن در دوره پیش قرارداد؛ با مطالعه تطبیقی در حقوق انگلستان و فرانسه»، حقوقی دادگستری، شماره ۷۶، ۵۳-۸۸.
- باقری، احمد، داور زنی، حسین، شجاعی، محمدرضا، (۱۳۹۹)، «نسبت سنجی حسن نیت در فقه امامیه و عرفان اسلامی»، عرفان اسلامی، شماره ۶۴، صص ۵۵-۷۴.
- توکلی، محمد جواد، کریمی، سعید، (۱۳۹۵)، «تفکیک قلمرو قانون و اخلاق تجاری در رویکرد اسلامی»، دین و قانون، شماره ۱۳، صص ۴۹-۸۷.
- حاجی پور، مرتضی، (۱۳۹۵) «نقش محدود کننده حسن نیت در مذاکرات»، پژوهش حقوق خصوصی، شماره ۱۴، صص ۸۱-۱۰۸.
- ، (۱۳۹۲)، «حسن نیت تکلیفی در فقه امامیه»، مطالعات حقوق معاصر، پاییز و زمستان، شماره ۷، صص ۳۱-۶۸.
- حقیقی کفاش، مهدی، موسوی مرادی، موسی، امینی، صفیاری، بهرامی، امیر، (۱۳۹۳)، «امکان سنجی توسعه بیمه های اعتباری در صنعت بیمه»، طرح پژوهشی پژوهشکده بیمه.
- دالوندی، شهاب، (۱۳۹۶)، شروط غیر منصفانه در قراردادهای بیمه، پایانامه کارشناسی ارشد گرایش حقوق اقتصادی، دانشگاه شهید بهشتی.
- دیلمی، احمد (۱۳۹۷) «ماهیت و مبنای قاعده حسن نیت و راههای اثبات آن»، پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، شماره ۱۷، صص ۹۳-۱۱۸.
- زمانی، محمود، رفیعی، محمدتقی، (۱۳۹۵)، «تحلیل اقتصادی حسن نیت در مرحله اجرای قرارداد»، حقوق خصوصی، شماره ۲۸، صص ۱۳۷-۱۵۹.
- سربخشی، محمد (۱۳۹۹). «وظیفه گرایی یا غایت گرایی و وجه مراعات ارزشهای اخلاقی توسط خداوند متعالی»، پژوهش های نوین دینی، سال اول، شماره اول، تابستان، صص ۷۷-۹۶.
- سیمایی صراف، حسین، (۱۳۹۳)، «بررسی تطبیقی حسن نیت در فقه، حقوق خارجی و اسناد بین المللی»، آموزه های فقه مدنی، پاییز و زمستان، شماره ۱۰، صص ۵۱-۷۴.
- غلامی، علی، (۱۳۹۰)، «حقوق و اخلاق از تلاقی تا تفاهم»، پژوهشنامه حقوق اسلامی، شماره ۳۴، صص ۲۹ تا ۴۶.
- فیضی پور رفعت، خدیجه، (۱۳۹۷)، «حسن نیت در عصر مذاکرات الکترونیکی»، علم و وکالت، سال اول، شماره ۲، صص ۱۴۵ تا ۱۶۸.
- قاسمی حامد، عباس، (۱۳۹۶)، «حسن نیت و تعهد به همکاری در حقوق فرانسه»، تحقیقات حقوقی، شماره ۴۶، صص ۹۹-۱۲۸.
- قاسمی عهد، رست، علیرضا، (۱۳۹۸)، «مطالعه تطبیقی روشهای حمایت از بیمه گذار در قراردادهای الحاقی بیمه در حقوق ایران و آمریکا»، پژوهشنامه حقوق تطبیقی، سال سوم، شماره ۴، صص ۱۴۵-۱۷۵.
- کاتوزیان، ناصر، (۱۳۶۹)، حقوق مدنی: قواعد عمومی قراردادها، جلد پنجم، تهران: انتشارات بهنشر.

- ، عباس زاده، محمد هادی، (۱۳۹۲)، «حسن نیت در حقوق ایران»، مطالعات حقوق خصوصی، سال چهل و سوم، شماره ۳، صص ۱۶۷ تا ۱۸۶.
- کریمی، سیامک، (۱۳۹۹)، «مطالعه تطبیقی حسن نیت در فرآیند تفسیر موافقت نامه ها نزد ارکان حل اختلاف سازمان تجارت جهانی»، دانشنامه‌های حقوقی، تابستان، شماره ۷، صص ۱۲۷-۱۵۶.
- محمدی، صفدر، جعفر زاده، سیامک، (۱۳۹۹)، «اخلاق محوری در ایدئولوژی بانکداری اسلامی با رویکرد نوین فقه»، پژوهش‌های نوین دینی، سال اول، شماره اول، تابستان، صص ۱۱۷-۱۳۹.
- موسوی بجنوردی، سید محمد، (۱۳۸۶)، «نقش حسن نیت در عقود و قراردادها در فقه و حقوق»، حقوق و علوم سیاسی، بهار، شماره ۲، صص ۷-۲۰.
- موسوی، سید زهرا، سربخشی، محمد، (۱۳۹۹)، «درسی ضمانت اجرای اخلاق در دیدگاه کانت و شهید مطهری»، پژوهش‌های نوین دینی، سال اول، شماره ۲، تابستان، صص ۱۲۹-۱۵۲.
- نارویی، عبد الله، پنجه پور، جواد، عابدینی، احمد، بهار لویی، سیامک، (۱۳۹۹)، «بررسی فقهی خیار غبن و حسن نیت در مذاهب خمس و رابطه آن با اخلاق تجاری»، پژوهش‌های اخلاقی، شماره ۴۰، صص ۲۵۵ تا ۲۷۴.
- نجفی، آزاده، تقی زاده، ابراهیم، (۱۳۹۶) «حسن نیت و جایگاه آن در فقه و حقوق ایران»، تحقیقات جدید در علوم انسانی، تابستان، دوره سوم، شماره ۲۵، صص ۱۶۷-۱۸۳.
- نعیمی، عمران، صداقت، محمد مهدی، (۱۳۹۱)، حقوق بیمه، چاپ اول، تهران، انتشارات جنگل.
- نقیبی، سید ابولقاسم، تقی زاده، ابراهیم، باقری، عباس، (۱۳۹۳)، «جایگاه حسن نیت در فقه امامیه»، پژوهشنامه حقوق اسلامی، شماره ۳۹، صص ۳۳ تا ۵۸.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- Anthony A. Tarr J.A(2001) . “The Insured's Non-Disclosure In The Formation Of Insurance Contracts: A Comparative Perspective”, *International and Comparative Law Quarterly*
- Avtar, Singh, (2017), *Law of Insurance* ,3ed Edn, Delhi: Eastern Book Company
- Bayley, Edward .(2009). “A Doctrine of Good Faith in New Zeland Contractual Relationships”. thesis submitted in fulfilment of the requirements for the Degree of Master of Laws in the University of Canterbury, available at formal site of the University: ir.canterbury.ac.nz
- Garner, Bryan A. (2004). *Black's Law Dictionary*, 8th edition, Thomson Publication
- Hall, Charles E. (1985), *Property and Pecuniary Insurance*, London: CIITS
- International Credit Insurance & Surety Association. (2015). *A Guide to Trade Credit Insurance*. UK: Anthem Press
- Ivamy, Hardy(1993). *General principles of insurance law*, London, Butterworth's, sixth Edition
- Jus, Miran.(2013), *Credit Insurance*, first Edition, ELSEVIER
- Kenneth s. Abraham, “A Theory of Insurance Policy Interpretation”, 95 MICH L.REV.(1997). P 532; Arthur L. Corbin's text on Contracts, Student Edition West Group
- Lowry, John (2009). "Whither the Duty of Good Faith in UK Insurance Contracts?" *Connecticut Insurance Law Journal*. 59.pp 97-140.
- Marshall, Chris (1991). *life Assurance Law and taxation*, first Edition, Cambridge :the Chartered Insurance Institute,
- Mitchell, Andrew D. (2006) “Good Faith in WTO Dispute Settlement”, *Milbourn Journal of International Law*, Vol 7, No 2
- Peden, Elizabeth (2003) , “Contractual Good Faith: Can Australia Benefit from the American Experience?” *Bond Law Review* 187
- Powers, Paul J. (1999) “Defining the Undefinable: Good Faith and the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods”, *Journal of Law and Commerce*,vol.18, p.333- 353
- Raoul Colinvaux ,(1979), *The Law of Insurance*, Fourth Edition ,London :Sweet & Maxwell Limited,
- Salcic, Zlatko(2014) *Export Credit Insurance And Guarantees*, UK: Palgrave Macmillan
- Tetley, William (2004). “Good Faith in Contract: Particularly in the Contracts of Arbitration and Chartering”, published by Mc Gill University ,available at: <http://tetley.law.mcgill.ca/comparative/goodfaith.pdf>, last accessed: 13 Dec, 2020 .